

Tulevaisuusvaliokunta

Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2023—2026

Valtiovarainvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2023—2026 (VNS 2/2022 vp): Asia on saapunut tulevaisuusvaliokuntaan mahdollisen lausunnon antamista varten valtiovarainvaliokunnalle. Määräaika: 19.05.2022.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- budjettineuvos Johanna von Knorring, valtiovarainministeriö
- kehittämisspäälikkö Jukka Muukkonen, Tilastokeskus
- kehittämisspäälikkö Kristian Taskinen, Tilastokeskus

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Tulevaisuusvaliokunta kuuli lausuntoa tehdessään Tilastokeskusta ja valtiovarainministeriötä 1) kestäväen kehityksen ja vihreän siirtymän edistymisen mittaamisesta ja ylivaalikautisesta arvioimisesta sekä 2) koronapandemian ja Ukrainan sodan vaikutuksesta julkisen talouden suunnitelmaan. Lausunnossaan valiokunta keskittyy maailmantalouden ja Suomen kansantalouden tulevaisuudennäkymiin, vihreän siirtymän ylivaalikautiseen edistymisen seurantaan sekä kestäväen kasvun edistämiseen.

Valiokunta kuuli laajasti talousasiantuntijoita valmistellessaan lausuntoa turvallisuusympäristön muutosta käsitelleestä ajankohtaisselonteosta (TuVL 2/2022 vp — VNS 1/2022 vp). Asiantuntijakuulemisten mukaan EU-maat tarvitsevat pelkästään puolustukseen, vihreään siirtymään ja digitalisaatioon liittyen 3 %:n suuruisia vuotuisia lisäinvestointeja ainakin seuraavan vuosikymmenen ajan. Lisäksi Ukrainan sodan aiheuttaman pakolaiskriisin on arvioitu maksavan jo tänä vuonna yli 40 miljardia euroa.

Asiantuntijoiden mukaan maailmantalous toipui koronapandemian vaikutuksista nopeasti. Positiivisimpien arvioiden mukaan myös Venäjän sotilaallisesta toiminnasta johtuvat seuraukset eivät estä maailmantaloutta kasvamasta lähivuosina, mikäli sota ei laajene. Suomenkin talouskas-

Valiokunnan lausunto TuVL 3/2022 vp

vun ennakoidaan hidastuvan vain prosenttiyksikön ennen sotaa tehtyihin ennusteisiin verrattuna. Koronasta toipuminen ja Venäjän sotatoimista aiheutuvat pakotteet näkyvät myönteisimmässä skenaariossa vain tilapäisenä inflaatiohyökkäyksenä. Negatiivisemmän skenaarion esittäneiden asiantuntijoiden mukaan sen sijaan on vain ajan kysymys, milloin koko maailmantalous ajautuu taantumaan tai finanssikriisiin. Näiden asiantuntijoiden esille nostamia mahdollisia kehityskulkuja ovat esimerkiksi pitkään jatkuva korkea inflaatio, lama, finanssikriisi ja stagflaatio (eli samanaikainen kasvun tyrehtyminen ja inflaation kiihtyminen). Korkojen nousun ja valuuttakursien kehityksen seurauksena monet maat voivat joutua merkittäviin velanhoitovaikeuksiin. Koronapandemian paheneminen Kiinassa voi myös pahentaa tarjontaketjuongelmia entisestään. Elintarvikkeiden ja energian hintojen nousu voi puolestaan aiheuttaa poliittista levottomuutta ja pakolaisuutta.

Ajankohtaisselonteosta kuultujen asiantuntijoiden mukaan Suomen julkinen velkasuhde on koronakriisin jäljiltä aiempaa korkeampi ja rakenteellinen alijäämä syvempi. Suomen julkinen velkasuhde oli asiantuntijoiden mukaan vuoden 2021 lopussa yli 6 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuonna 2019, ja velkasuhteen odotetaan kasvavan tulevina vuosina. Asiantuntijat ennakoivat, että koronan perusteella luotu yhteisvelka saa jatkoa myös EU:n tasolla vihreään siirtymään, huoltovarmuuden turvaamiseen ja puolustukseen liittyen. Asiantuntijoiden mukaan julkinen velka on tällä hetkellä 90 % EU:n BKT:sta, ja ylivelkaantumisesta voi ennen pitkää tulla EU:n sisäistä yhtenäisyyttä heikentävä tekijä.

Tämän vaalikauden valtiontalouden kehiksestä vuosille 2020—2023 päätettiin osana hallituksen ensimmäistä julkisen talouden suunnitelmaa lokakuussa 2019. Tämän jälkeen on vaalikauden aikana tapahtunut kaksi menojä merkittävästi kasvattavaa sokkia: covid-19 pandemia ja Venäjän hyökkäys Ukrainaan. Menoja on julkisen talouden suunnitelman mukaan kasvattanut myös sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus. Kaiken tämän seurauksena hallitus on muun muassa uudelleenohjannut kehysmenoja, korottanut vuosien 2022 ja 2023 kehyksiä ja kattanut koronapandemiaan, Ukrainan sotaan sekä Suomen turvallisuuteen liittyviä kuluja kehysten ulkopuolisina.

Julkisen talouden suunnitelmassa vuosille 2023—2026 valtion budjettitalouden menojen arvioidaan olevan 79,7 miljardia euroa ja tulojen 72,2 miljardia euroa vuonna 2023. Valtion budjettitalouden arvioidaan olevan keskimäärin noin 7,2 miljardia euroa alijäämäinen vuosina 2023—2026. Valtionvelan määrän arvioidaan vastaavasti kasvavan noin 144 miljardiin euroon vuonna 2023. Valtionvelan kokonaismäärän suhde bruttokansantuotteeseen nousee koko kehyskauden. Vuonna 2026 valtionvelan arvioidaan olevan noin 165 miljardia euroa.

Tulevaisuusvaliokunnan mielestä maailmantalouden ja turvallisuustilanteen epävarmuudet edellyttävät julkisen talouden tasapainottamista ja työllisyysasteen nostamista. Lausunnossaan turvallisuusympäristön muutosta käsitelleestä ajankohtaisselonteosta (TuVL 2/2022 vp — VNS 1/2022 vp) valiokunta totesi, että: ”huolimatta siitä, että lähitulevaisuudessa on varauduttava erityisesti Venäjän arvaamattoman ja aggressiivisen sotilaallisen toiminnan aiheuttamiin ajankohtaisiin turvallisuushyökkäyksiin, pitkän aikavälin kokonaisturvallisuuden näkökulmasta suurimmat riskit liittyvät edelleen jo aiemmin tunnistettuihin kansallisiin ja maailmanlaajuisiin haasteisiin esimerkiksi kestävässä kehityksessä, huoltosuhteissa ja hyvinvointiyhteiskunnan rahoituspohjassa, maailmantaloudessa sekä globaalissa eriarvoistumisessa.”

Valiokunnan lausunto TuVL 3/2022 vp

Tulevaisuusvaliokunta on korostanut useissa lausunnoissaan (TuVL 1/2020 vp — E 61/2019 vp, TuVL 2/2020 vp — VNS 1/2020 vp ja TuVL 1/2021 vp — VNS 6/2020 vp) kestävän työllistävän kasvun merkitystä velkaantumisen nousu-uran katkaisemisessa.

Tulevaisuusvaliokunnan mielestä Suomen on määrätietoisesti pyrittävä johtavaksi kestäväen tulevaisuuden tekijäksi kehittämällä erityisesti energia- ja ympäristöteknologian systemitason suunnittelu-, kehitys-, tutkimus- ja liiketoimintaosaamista. Suomen on mahdollista olla kokoaan suurempi veturi myös kestäväällä tavalla toteutetussa biotaloudessa, joka huomioi luonnon monimuotoisuuden ja pyrkii korkeamman jalostusarvon ratkaisuihin mukaan lukien lääketieteellisyys ja puurakentaminen.

Tulevaisuusvaliokunta korostaa, että Suomen turvallisuudelle ja kestäväälle työllistävälle kasvulle on tärkeää edistää aktiivisesti suomalaisten yritysten osallistumista kansainvälisiin vihreän siirtymän ja puolustusteollisuuden liiketoimintaekosysteemeihin ja arvoketjuihin.

Suomen kestäväen kasvun keihäänkärkien ympärille tarvitaan systemitason suunnittelu-, kehitys-, tutkimus- ja liiketoimintaosaamista sekä osaamiskeskittymiä uusine yhteistyön muotoineen, uusien ekosysteemien rakentamista, kansainvälistä tutkimusta, koulutusta, TKI-toimintaa sekä tarvittaessa demonstraatio- ja pilottilaitoksia, suurten investointien viivutusta ja riskien jakamista.

Suomesta on tehtävä houkutteleva toimintaympäristö tutkimukselle ja innovatiivisille yrityksille. Tämä edellyttää laadukasta fyysistä infrastruktuuria monitieteisine osaamiskeskittymineen sekä luotettavaa säädösympäristöä ja monikanavaista julkista ja yksityistä T&K-rahoitusta.

Tulevaisuusvaliokunta on lausunut vihreän siirtymän ja kestäväen kasvun ylivaalikautisen edistymisen seurannan tarpeesta jo vuosien ajan (esimerkiksi lausunnoissaan TuVL 7/2021 vp — HE 146/2021 vp, TuVL 5/2021 vp — VNS 3/2021 vp, TuVL 1/2021 vp — VNS 6/2020 vp ja TuVL 5/2020 vp — HE 146/2020 vp).

Tilastokeskus tuottaa vihreän siirtymän tarkasteluun liittyviä tilastoja ja tietoja muun muassa ympäristöliiketoiminnasta, ympäristönsuojelumenoista, ympäristöveroista, energian tuotannosta ja kulutuksesta, kansantalouden materiaalivirroista sekä jätteistä ja kasvihuonekaasupäästöistä.

Esimerkiksi ympäristöliiketoiminnan tilastot kertovat siitä, kuinka suuri osa toimialojen tuotannosta, arvonlisäyksestä, työllisyydestä ja viennistä perustuu ympäristön pilaantumista estävään tai luonnonvaroja säästävään toimintaan. Kiertotalousliiketoiminnan indikaattorit puolestaan kuvaavat kiertotalouteen liittyvää tuotantoa, kulutusta ja materiaalivirtoja. Kiertotalousliiketoiminnan indikaattoritietoja tuotetaan Tilastokeskuksen mukaan toistaiseksi vain määräaikaisesti, eivätkä ne sisälly kehysrahoituksella tuotettaviin tietoihin.

Tilastokeskuksen mukaan kestäväen kehityksen ja vihreän siirtymän tarkastelua tukisi, jos mittauksista arvioitaisiin perusteellisemmin kokonaisuuden näkökulmasta ja pidemmällä aikavälillä yli hallituskausien. Mittaamisen ongelmana on, että Tilastokeskuksen tarjoama tietopohja ei suo-

Valiokunnan lausunto TuVL 3/2022 vp

raan kerro, mikä toimiala, yritys, tuote tms. voidaan luokitella ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestäväksi tai vihreäksi. Ilmiö ja sen vaikutukset myös ylittävät laajasti tilastoihealueet ja ministeriöiden hallinnonalat. Siksi Tilastokeskuksen mielestä tulisi kehittää koordinoitua sekä seurannan tilaaja- että tuottajapäässä ja pohtia yhdessä, mitä Suomessa halutaan seurata kansallisesti. Tähän liittyvät tehtävät eivät parhailleen kuulu Tilastokeskuksen kehittämisohjelmaan eivätkä nykytehtäviin, eikä niitä ole huomioitu kehysrahoituksessa.

Valtiovarainministeriön lausunnon mukaan vihreään siirtymään ja esimerkiksi hiilineutraalisuuden edistämiseen tullaan investoimaan merkittävästi. Esimerkiksi hiilineutraaliutta edistävät määrärahat vuosina 2022—2026 kasvavat merkittävästi (+938 milj. € v. 2023, +718 milj. € v. 2024 ja +567 milj. € v. 2025) edelliseen julkisen talouden suunnitelmaan verrattuna EU:n elpymis- ja palautumissuunnitelman määrärahojen vuoksi. Myös EU:n uuden rakennerahastokauden rahoituksesta kasvava osuus kohdistuu vähähiilisyyteen. Vihreää siirtymää edistävät myös monet Venäjän Ukrainaan kohdistaman hyökkäyksen seurauksiin liittyvät toimet esimerkiksi energiaomavaraisuuden ja huoltovarmuuden vahvistamiseksi sekä fossiilisesta energiasta irtautumisen nopeuttamiseksi. Kokonaisuuden hahmottamista ja vuosien välistä vertailua vaikeuttaa tässäkin keinojen moninaisuus.

Tulevaisuusvaliokunta on todennut useissa lausunnoissaan (esimerkiksi TuVL 2/2020 vp — VNS 1/2020 vp, TuVL 5/2020 vp — HE 146/2020, TuVL 1/2021 vp — VNS 6/2020 vp ja TuVL 7/2021 vp — HE 146/2021 vp), että päätöksentekijöillä ei parhailleen ole riittävästi tietoa hyvinvointitalouden ja kestävä kasvun tilasta ja vihreän siirtymän edistymisestä politiikkajohdonmukaisuuden varmistamiseksi, vaikka hyvinvointitalous ja kestävä kasvu ovat aikamme tärkeimpiä murroksia.

Tulevaisuusvaliokunta muistuttaa, että julkisen talouden kestävyys on merkittävä osa Suomen pitkän aikavälin kokonaisturvallisuutta. Myös vihreällä siirtymällä ja kestävällä kasvulla on onnistuessaan suuri merkitys velkaantumisuuden katkaisemisessa. Valiokunnan kuulemisten perusteella Suomi on jäämässä jälkeen muiden Pohjoismaiden kasvuluvuista. Siksi valiokunta ehdottaa, että Tilastokeskuksen kehyksessä varmistetaan resurssit ajantasaisen tietopohjan ja tilannekuvatoiminnon ylläpitämiseen vihreän siirtymän ja kestävä kasvun edistymisen jatkuvaksi seuraamiseksi.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Tulevaisuusvaliokuntavalioikunta esittää,

että valtiovarainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto TuVL 3/2022 vp

Helsingissä 18.5.2022

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

varapuheenjohtaja Pirkka-Pekka Petelius vihr

jäsen Marko Asell sd

jäsen Harry Harkimo liik

jäsen Mari Holopainen vihr

jäsen Katja Hänninen vas

jäsen Ville Kaunisto kok

jäsen Pasi Kivisaari kesk

jäsen Ari Koponen ps

jäsen Merja Mäkisalo-Ropponen sd

jäsen Arto Pirttilahti kesk

jäsen Kristiina Salonen sd

jäsen Sari Tanus kd

jäsen Anu Vehviläinen kesk

jäsen Jussi Wihonen ps

Valiokunnan sihteerinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Olli Hietanen

valiokunnan pysyvä asiantuntija Maria Höyssä